

Lubbers–symposium, bijdrage Hanke Bruins Slot

In Paushuizen in de stad Utrecht, het nooit door de enige Nederlandse Paus Adrianus bewoonde woonhuis, trok mijn oog vorige week naar een rond tafeltje met vier stoelen in één van de salons. Degelijk, niet al te aanwezig, bescheiden van omvang, de tand des tijds doorstaan. Het bleek van Lubbers te zijn geweest. Uit een depot en stond op een Afghaans kleed.

Een Afghaans kleed... Het brengt ons terug naar 3 mei 2001. Lubbers is dan als Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties op bezoek in Afghanistan. Op dat moment zijn 700.000 Afghanen op de vlucht voor droogte en oorlog. Een oorlog, die de Taliban voert en waarbij de VN proberen om tot een staakt-het-vuren te komen. Lubbers gaat die dag op bezoek naar Khak-I-Jabar, veertig kilometer ten zuiden van Kabul. Hij bezoekt een schoolje waar de gevluchte kinderen provisorisch les krijgen en schudt jonge kinderen de hand.

Dat beeld van jonge kinderen op de vlucht is ruim twintig jaar later weer hoogst actueel. Elke dag zien we in ons land vluchtelingen uit Oekraïne met de angst in de ogen. Van kapot geschoten huizen. Van doden met hun armen op de rug gebonden. Elke dag zien we hoe Rusland aan de grenzen van Europa democratische waarden met voeten treedt en kapot maakt.

De kwetsbaarheid van de democratische rechtsstaat

Mensen zeggen wel eens, dat oorlog de waarheid dichterbij brengt. Dat oorlog zaken duidelijk maakt, die in tijden van vrede minder duidelijk zijn.

De oorlog in de Oekraïne is daarmee als een spiegel. Ze stelt ons dwingende vragen over onszelf en over onze democratische rechtsstaat.

Dat herken ik zelf ook.

In 2008 was ik uitgezonden als pelotonscommandant pantserhouwitsers in Afghanistan. Daar drong pas echt tot me door wat het betekent als de democratie en rechtsstaat ontbreken, als de overheid afwezig is, als de samenleving gebukt gaat onder angst en minderheden voor hun leven vreesden.

Je zou kunnen zeggen, dat de oorlog voor mij ook de waarde van de democratische rechtsstaat helder maakte. Die democratische rechtsstaat is in mijn ogen geen vanzelfsprekendheid, geen rustig bezit. Het kan van buitenaf worden beschadigd, van binnenuit uitgehold en ook worden vernietigd.

Het doet mij denken aan de woorden van Ruud Lubbers tijdens zijn regeringsverklaring op 22 november 1982. Hij zei: “Nederland is in de winter terechtgekomen”. Hij had het toen over de slechte economische situatie. Hij zou het vandaag de dag vast breder trekken.

Als we die spiegel die Oekraïne ons biedt, Nederland voorhouden, dan moeten we waakzaam zijn, want de winter dient zich aan. In de vorig jaar verschenen Atlas van Afgehaakt Nederland laten Josse de Voogd en René Cuperus zien, dat de parlementaire democratie op dit moment niet voor iedereen even goed werkt. Een deel van de Nederlanders is sceptisch – of zelfs cynisch – over de politiek. Zij wantrouwen politici en mijden de stembus. Het vertrouwen in de regering ligt lager dan ooit in de afgelopen tien jaar. Onlangs bleek ook uit onderzoek dat een aanzienlijke minderheid van de Nederlanders bereid is om voor urgente

problemen de parlementaire democratie tijdelijk terzijde te schuiven. Het draagvlak voor de democratische rechtsstaat staat onder druk.

Dat mag ons niet verrassen. Want waarom zou je meedoen aan een systeem als dat toch niet in jouw voordeel werkt? Waarom zou je gaan stemmen als je geen fatsoenlijke en betaalbare woning kunt vinden? Of als je voor een stage of baan wordt afgewezen, omdat jouw ouders in een ander land geboren zijn.

Om dit verlies aan vertrouwen te keren, gaat het om het beantwoorden van de vraag : **wanneer werkt de democratische rechtsstaat niet alleen voor mij maar juist ook voor de ander?**

De overheid

Belangrijk is daarbij het besef dat onze democratie onlosmakelijk verbonden is met onze rechtsstaat. De basis is een samenleving waar iedereen zich beschermd weet tegen onrecht en onrechtvaardigheid van wie dan ook. Ook als het onrecht door een meerderheid wordt goed gepraat. Juist ook als het de overheid is die het onrecht veroorzaakt.

De democratische rechtsstaat vraagt om een vitale samenleving en een dienstbare overheid. Om met die laatste te beginnen. De overheid.

Het gaat om een overheid die ten dienste staat van de samenleving. Een overheid die ook de kwetsbaren beschermt. Een overheid die voor de juiste randvoorwaarden zorgt, zodat er voldoende woningen komen, vaste banen en een gezonde en veilige leefomgeving. Een overheid, die vrede, recht en orde bewaakt, zodat mensen zich beschermd weten en tot bloei kunnen komen.

Daarbij dient de overheid zichzelf ook een spiegel voor te houden. Wij dienen onze eigen fouten onder ogen te zien.

Een overheid die zich alleen richt op een goed doorlopen proces, loopt het gevaar dat de operatie geslaagd is, maar de patiënt overleden. De overheid dient zich juist te kunnen verplaatsen in de ander en mensen en organisaties aan elkaar te verbinden. Juist, ook als hun belangen verschillend zijn, omdat de een huizen wil bouwen en de ander natuur wil aanleggen. Het gaat om verschillen overbruggen en verbinden.

Dat lukt niet met een overheid, die gebukt gaat onder het new public management. Zoals de zware boetes op kleine menselijke

fouten of de “computer says no”-benadering. Waar publieke waarde verworden is tot de drie-eenheid van doelmatigheid, doeltreffendheid en afrekenen. Waar tussen wetgeving en beleid en ruimte voor vakmanschap, uitvoering en doenvermogen van mensen een grote kloof gaapt. Publieke waarden zoals menselijke maat, evenredigheid en responsiviteit zijn broodnodig. Dan hebben de mensen die voor de overheid werken ruimte om rechtvaardig te handelen en te kijken naar wat de effecten van het handelen in de praktijk zijn en daarop aanpassingen te plegen.

Dat lukt alleen als politici en ik dus ook “het goede doen” (ook als niemand kijkt). Dat we geen verwachtingen wekken, die we niet waar kunnen maken. Dat is niet altijd een fijne boodschap, maar mensen zijn niet gek. Eerlijkheid helpt. Uiteindelijk scheppen ongemakkelijke waarheden meer vertrouwen dan gemakkelijke beloftes. Dat we missers openlijk erkennen en niet als brandstof voor wantrouwen en polarisatie benutten maar als prikkels om te leren, om te verbeteren.

De samenleving

Geen overheid bestaat zonder samenleving. Een dienstbare overheid, dichtbij mensen en slagvaardig, kan het niet alleen. Daarvoor zijn ondernemers nodig, buurtvaders en vrijwilligers op de sportclub. Daarvoor zijn we allemaal nodig.

De overheid dient ons in staat te stellen om ons in te zetten voor die samenleving. Om het goede te doen en om betrokken te zijn. Want uiteindelijk maken we de samenleving samen.

Wie wil weten hoe dat in de praktijk eruit ziet, hoeft alleen maar naar de Lintjesregen te kijken. Bijvoorbeeld mevrouw Yildiz in Rotterdam, die zich belangeloos en intensief inzet voor de inwoners van de Afrikaanderwijk. Zij is mede-initiatiefnemer van het theehuis dat vrouwen een veilige ontmoetingsplek biedt. Of Truus Burger-den Haag die betrokken is als bestuurslid bij verschillende koren, actief voor het Koningin Wilhelmina Fonds en bezoekdame bij de lokale afdeling van Stichting de Zonnebloem. En Marian en Douwe Rink uit Ridderkerk die 23 pleegkinderen hebben grootgebracht.

Zulke voorbeelden stemmen mij tot optimisme, ook omdat ik weet dat veel meer Nederlanders zich inzetten voor de ander.

De brug tussen overheid en samenleving in de politiek: politieke partijen

De brug van de samenleving naar de democratische rechtstaat in de politiek zijn in Nederland afgelopen honderd jaar altijd door de politieke partijen gevormd. Want mensen stemmen op vertegenwoordigers van politieke partijen. En zij stemmen uiteindelijk over onze Grondwet, goede en betaalbare zorg, een sterke Defensie en beter onderwijs. Dat vraagt dat we investeren in politieke partijen, in de training en opleiding van politici en nooit bedreigingen en intimidatie van politici normaal mogen gaan vinden.

Ook vraagt dat in een democratie om politici en bestuurders die in staat zijn om samen te werken en open van gedachten te wisselen. Besluitvaardig te zijn. Het goede te doen. Risico's te nemen in het belang van ons volk in welks belang wij onze taak op ons genomen hebben, zoals Lubbers ooit zei.

En dan kom ik bij het CDA, mijn CDA. De kracht van de partij is om die verbindingen te leggen en bruggen te bouwen. Met elkaar bruggen te bouwen tussen de staat en de straat zodat we het goede kunnen doen. Dat betekent een verantwoordelijkheid voor

de overheid om mensen een betere toekomst te geven.

Tegelijkertijd gaat het ook om een beroep te doen op de verantwoordelijkheid van mensen in onze samenleving. Om de verantwoordelijkheid te nemen voor de ander, de samenleving en de democratie. Juist in een tijd als mensen dreigen af te haken, omdat ze niet meer gezien worden.

Want de democratische rechtsstaat is geen vanzelfsprekend eindpunt in de geschiedenis. Het is geen natuurwet dat zij altijd blijft bestaan. Als we onze democratie willen behouden moeten we haar beschermen, vernieuwen en onderhouden. Dat we haar vullen met de kracht van de samenleving, met de kracht van al die mensen van goede wil. Dat vraagt van ons voortdurend voorleven, verbeteren en verdedigen, zodat mensen de zekerheid hebben dat de democratische rechtsstaat ook voor hen werkt. Dat vraagt van ons allemaal waakzaam burgerschap.

Dit verhaal gaat over houding en gedrag. De software van onze democratische rechtsstaat. Tegelijkertijd is er ook hardware nodig voor het beschermen, onderhouden en vernieuwen van de democratische rechtsstaat. Dan gaat het om het invoering van constitutionele toetsing, een stabielere financiering van decentrale overheden, het halen van hardvochtigheden uit wetten, het

stimuleren van participatie en het uitdaagrecht. Maar wetten, beleid en regelgeving sterven in schoonheid, als we niet bereid zijn om ze na te leven, voor te leven en ruimte te geven.

Terug naar Paushuize. Aan die tafel heeft Lubbers in het landsbelang vele gesprekken gevoerd. Het Afghaanse kleed eronder had in Paushuize slijtplekken gekregen. De enige die het kleed konden repareren waren twee gevluchte Afghanen. Schouder aan schouder hebben ze samen de zwakke plekken van het kleed vernieuwd. Zo zullen wij met elkaar schouder aan schouder onze democratische rechtsstaat dienen te beschermen, onderhouden en vernieuwen, om de winter op afstand te houden.